

19. óra A MAGYAR NÉP VISELETÉNEK ALAPANYAGAI ÉS FELDOLGOZÁSUK

Ahhoz, hogy textilt állíthassunk elő, fonalat kell készítenünk. Fonalkészítésre viszonylag kevés növény alkalmas. A Kárpát-medencében a kendert, a lent és a csalánt használják erre a célra.

KENDERFELDOLGOZÁS: A kenderrel való foglalatосkodás asszonyi munka, többen együtt, csoportosan végzik. Egy család kb.50-60 négyszögöl kendert vetett, mert ezt a mennyiséget lehetett egy télen feldolgozni. A kenderföldet ősszel jól **megtrágyázták**, majd az április végi melegebb napokon **bevetették**, jól **beboronálták** a földbe a magot, hogy a madarak ki ne csipegessék. Ha a vetés után pár héttel eső jön, akkor hamarabb kikel a mag és nagyobbra is nő. Ezért mondják, hogy májusi eső aranyat ér. A nálunk termesztett kender pár hónap alatt akár 2 méteresre is megnő. Ha a kender szára kézzel dörzsölve nem szakadozik szét, akkor már érett, lehet aratni, vagyis hozzá lehet látni a **nyüvéshez**. A **nyüvést** eszköz nélkül, kézzel végzik, tulajdonképpen gyökerestől tépik ki a növényt a földből. Öt-hat szálát egyszerre megfognak és kihúzzák a gyökerével együtt. Majd kétmaroknyi szálát összekötnek kévébe, ezeket egymáshoz állítva, döntve **szárítják**. Ez egyszerűnek hangzik ugyan, de nyüvéskor arra is kellett figyelni, hogy csak a hímvirágos kendert szedjék ki. Ugyanis a kender kétlaki növény, hímvirágos és magot termő nővirágos egyedei is vannak. A magot termő, nővirágos egyedeit csak szeptember közepén szedték ki, magjaiból vetettek jövőre.

A kenderszálak között levő kötőanyagot el kellett távolítani, ezért **áztatóba** vitték a kévéket. Ez vagy a falu határában lévő patak, folyó, tó, vagy ha ilyen nincs, akkor a mesterséges áztatógödör. Ebbe belerakták a kévéket, kövekkel lenyomatták és hagyták **2-3 hétig ázni**. Amikor már nem tört a kender szára, úgy kiázott, akkor jól kimossák belőle az elrohadt kötőanyagot és megszáritják.

Tilolás

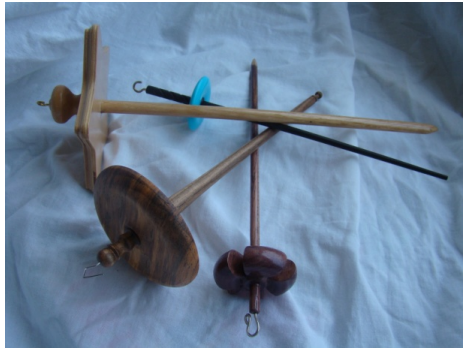
Gereben

Ezután még el kell belőle távolítani a fás kötőanyagot is, amit **kendertörővel a tilolóval** végeznek.

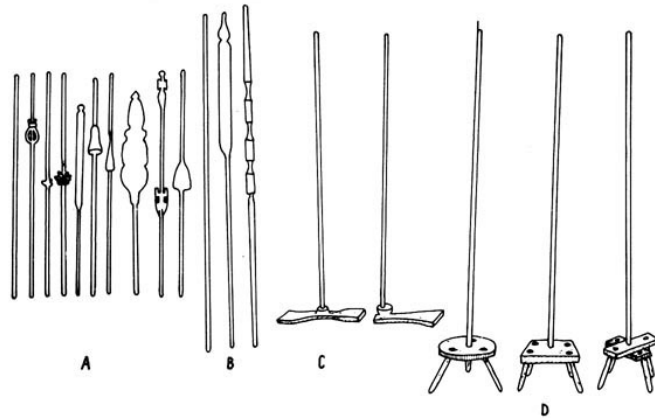
Ezután a kender szálait szét kellett egymástól választani, **szétfésülni**, ezt egy vasfogú **gerebennel** végezték.

A különböző vastagságú fésűk fogai között, különböző minőségű **szálak, szöszök** maradtak. Ezeket **szétválogatták** és eldöntötték, hogy a szösz minősége milyen textília készítésére alkalmas, zsákot, inget vagy fehérműt szőnek majd belőle. A valódi fonalkészítés csak ezután következett. A **fonás** az egyik legfontosabb paraszti, asszonyi munka, amit már kislány korukban meg kellett tanulniuk. Az a legény, aki házasodni szeretett volna, előbb azt kérdezte a leány szüleitől, hogy tud-e fonni. Ha a szülők még nem akarták férjhez adni, vagy éppen nem őhöz, akkor azt mondták, hogy nem tud fonni.

A fonás szerszáma az *orsó* és a talpon vagy kisszéken álló fapálca, a *guzsaly*. Gyorsabb lett a fonás művelete, a lábbal hajtós, kerek *rokkával*.

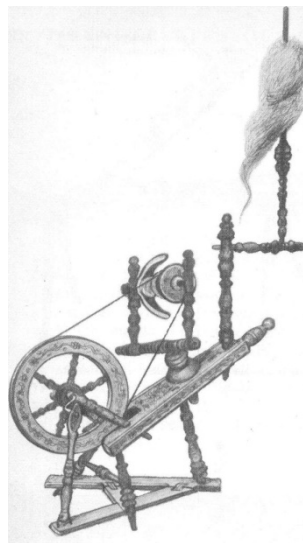

Orsók

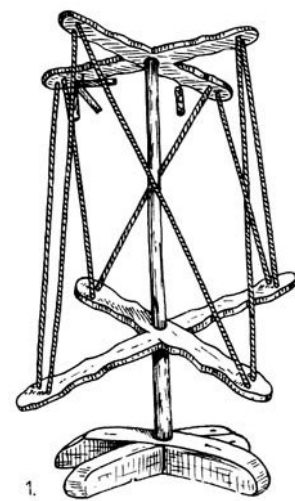

Guzsalyak

Maga a fonás, tulajdonképpen a szősz összesodrása nyál segítségével. Hogy legyen elég nyáluk a sodráshoz, gyakran savanyú almát rágcsáltak közben. Az orsókon összegyűlt fonalat egy magas, forgó fakeretre, a ***motollára hajtották fel***, így azt is meg tudták állapítani, hogy hány méter fonalat helyeztek rá. Az egész kenderfeldolgozás, így a fonás is közösségi tevékenységnek számított. A ***fonóházakban*** ősztől, tavaszig a házimunka mellett végezték, itt lehetősége volt a falu fiatalságának a találkozásra, ismerkedésre, beszélgetésre, párválasztásra.

Rokka

Motolla

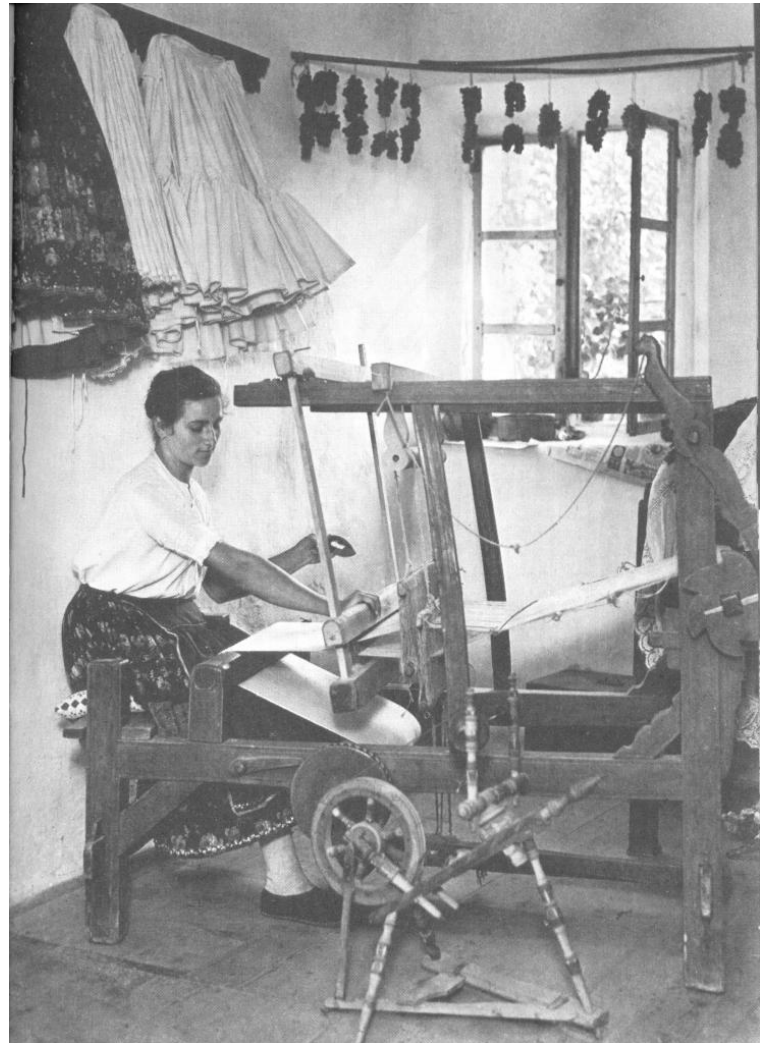
A kelengyjükhöz fonó lányokat esténként meglátogatták a legények és daloltak, táncoltak, játszottak.

Fiatalok a fonóban

A motollán lévő fonál még nyers, szürkés színű, ezt **még ki kell mosni vagyis szapulni** kell. Ezt fahamuból készült **forró lúggal** végezték, többször egymás után, sokáig áztatva. Ezután folyóvízben jól **kimosták belőle a lúgot** és kitétték **száradni**. Azt a gazdasszonyt tartották ügyesnek, akinek szép fehér lett a fonala.

SZÖVÉS: Ahhoz, hogy textilt készíthessünk, a **fonalat meg kell szőni**. Ez a folyamat a szövőszéken történik, ahol először **felkötözik, felvetik a függőleges láncfonalakat**, annyit, ahány szállal akartak szőni, vagyis amilyen széles és tömör vásznat akartak készíteni. Ez egy több napig tartó, rendkívül fárasztó, kitartást, precizitást igénylő munka. Ha már fel van vetve a szövőszék, akkor gyerekjátéknak tűnik a szövés, persze egyáltalán nem az. A felvetett láncfonalak közé, azokat lábbal, felváltva emelgetve kerül a **vetülékfonal, amely vízszintesen fut**. Ez a folyamat boszorkányos gyorsasággal zajlik, szabad szemmel nem is lehet látni, ahogy a szövő asszony átdobálja a láncfonalak között a vetélt. Az elkészült szőttes egy hengerre kerül és addig tart ez a folyamat, amíg a felvetett szálak hosszúsága engedi.

Szövés

A fonalakat különböző növényi festékanyaggal be is lehet festeni, így a szőttesnek különböző mintázata is lehet.

Magyarországon a legelterjedtebb a fehér-piros összeállítás. Tájégségenként változott a színek és a minták típusa, több könyvet is írtak már e témában, mi sajnos nem tudunk belemélyedni. Egy biztos, messzi földön híres a magyar szőttes.

GYAPJÚFELDOLGOZÁS: Nem csak a növényi rost, hanem az állati szőr is alkalmas textília előállítására. Erre a célra a legjobb a juhok szőre, gyapja. A gyapjú nem csak szőtt textília, hanem nemez előállítására is alkalmas. Ez az eljárás azon alapszik, hogy a gyapjú szálait vizesen, lúgos közegben ütögetve, dörzsölgetve, a szálai nagyon szorosan összetapadnak. Ilyen nemezéből készültek a honfoglaló magyarok jurtaikat beborító anyagok is.

Gyapjúból nemcsak nemezeléssel lehet anyagot készíteni, hanem szövésre is alkalmas. A kenderhez hasonlóan sodornak belőle fonalat, annyi csak a különbség, hogy a gyapjúsálak vastagabbak. A gyapjúsálakat is lehet különböző növényi festékekkel színezni. Pl. az égerfa kérgével feketére, bodzabogyóval lilára, zöld dióhéjjal barnára, vöröshagyma héjával vörösre, sáfránnyal sárgára, galambvirág szirmával zöldre, bazsarózsával pirosra színeznek. A szőtt gyapjút ezután *ványolják*, vagyis vizes közegben ütögetik.

Így az hasonlóan a nemezkesztésnél, tömörödik, de továbbra is látszódik a szövés. Vastag, kemény, merevebb anyag, elsősorban téli felsőruhákat készítenek belőle. A ványolást néhol kallózásnak mondják, innen ered az elkallódik szavunk, hiszen a tömörödés folyamán az anyag kisebb lesz, elveszik, elkallódik.

Ványolás

A híres székely festékes szőnyeg többek között azért is érdekes, mert azoknak a láncfonala kenderszál, a vetülék fonala pedig gyapjú.

Házi feladat: *Kérlek, menj el a könyvtárba és gyűjts fonóbeli játékokat!*